

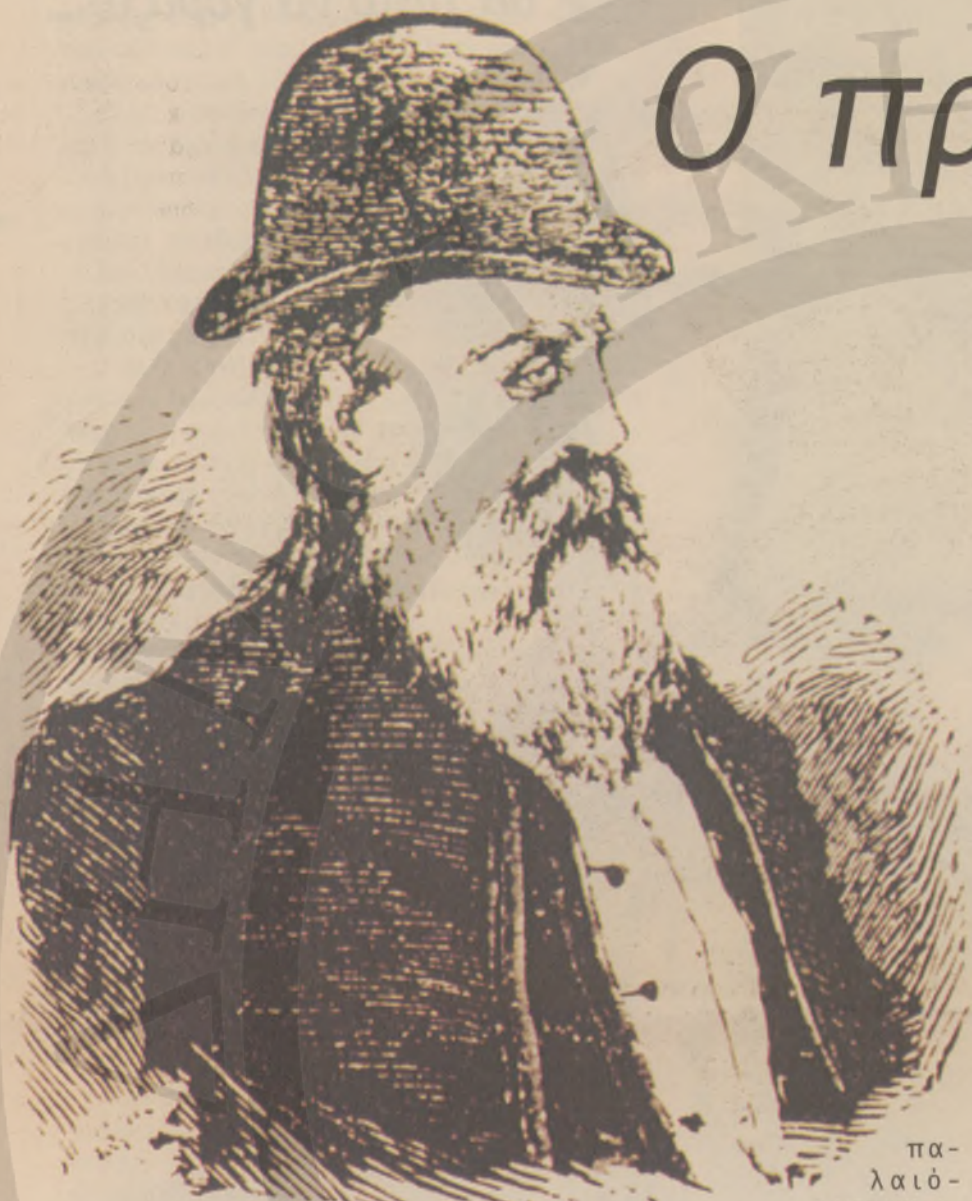
“...Εγώ Πασά
δεν προσκυνώ,
Σουλτάνο δε γνωρίζω
και στσι μαδάρες
τω Σφακιώ
θα πάω να γυρίζω ...”

Δασκαλογιάννης

Του
Θεοχάρη Δετοράκη
καθηγητή
Πανεπιστημίου Κρήτης

ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ο πρωτομάρτυρας της Κρητικής Ελευθερίας

πα-
λαιό-
τερων ι-

στορικών της Κρήτης για την περίοδο της πρώιμης τουρκοκρατίας στο νησί. Έτσι μπορούμε σήμερα να αξιολογήσουμε καλύτερα και να φωτίσουμε πληρέστερα το πρώτο μεγάλο επαναστατικό κίνημα, την επανάσταση των Σφακιανών το 1770.

Η εικόνα που παρέχουν οι παλαιότεροι ιστορικοί της Κρήτης (Ψιλάκης, Κριάρης, Μουρέλλος) στηρίζονται στην επιτόπια προφορική παράδοση, που βέβαια ξεθωριάζει και αλλοιώνεται με τον χρόνο, καθώς και στη μοναδική κρητική πηγή, ένα ιστορικό τραγούδι για τον Δασκαλογιάννη, που συνεθεσε λίγα χρόνια μετά το φρικώδες μαρτύριό του ένας αγράμματος τυροκόμος των Σφακιανών βουνών, ο Μπάμπας Παντζελιός και το αντέγραψε καθ' υπαγόρευση ο Σήφης Σκορδύλης, ολιγογράμματος γιος του πατέρα από το Μουρί των Σφακιών.

Το στιχούργημα αυτό, που είναι και ένα από τα ελάχιστα λογοτεχνικά φανερώματα της κρητικής μούσας κατά τη σκοτεινή εκείνη περίοδο, περιέχει αξιόλογες και άμεσες πληροφορίες αλλά και κάποιες αντιφάσεις, που δύσκολα ερμηνεύονται. Με τις μεταφράσεις των τουρκικών ιστορικών εγγράφων, που επιμελήθηκε ο αείμνηστος Νικόλαος Σταυρινίδης, γνωρίζουμε πολύ περισσότερα και ακριβέστερα στοιχεία για τα συγκλονιστικά γεγονότα εκείνης της παράτολμης επιχείρησης.

Μερικά σκοτεινά ακόμη στοιχεία

ίσως φωτισθούν με τις συνεχιζόμενες έρευνες. Μια σύντομη εξιστόρηση των γεγονότων και μια σκιαγραφή του τραγικού πρωταγωνιστή τους, του Δασκαλογιάννη προτίθεται να σας παρουσιάσω, με βάση όλες τις πηγές, ελληνικές και τουρκικές.

Η επαρχία των Σφακιών ήταν πάντοτε προβληματική για τους κατακτητές της Κρήτης. Η ορεινή και δύσβατη χώρα, που ήταν επίσης φτωχή σε εισοδήματα, ήταν ανοικτή πληγή για τους Βενετούς και για τους Τούρκους. Οι κάτοικοί της, πολεμικοί και δυσυπότακτοι, ήταν σε κατάσταση μόνιμης διαμαρτυρίας, και αυτή η φυλή, η bellisima, bellicosa et brava όπως έλεγαν οι Βενετοί, ήταν φυσικό να αρχίσει πρώτη τον πολεμικό χορό στη μακρόχρονη αναμέτρηση των Κρητών με τον δυνάστη τους.

Οι παλαιότεροι ιστορικοί της Κρήτης πίστευαν ότι τα Σφακιά κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας είχαν κάποια διοικητική ανεξαρτησία και φορολογικά προνόμια, καθώς είχαν τεθεί υπό την προστασία της βασιδέ σουλτάνας (δηλ. της βασιλομήτορος). Οι νεότερες έρευνες και προπαντός η δημοσίευση των τουρκικών ιστορικών εγγράφων ανατρέπουν εντελώς τις παλιότερες απόψεις.

Τα Σφακιά δόθηκαν ως τιμάριο στον Τούρκο αρχιστράτηγο Ντελή ή Γαζή Χουσεϊν ευθύς μετά την κατάληψή τους το 1652. Ο Γαζή Χουσεϊν τα αφιέρωσε με τη σειρά του ως βακουφικά στις δύο ιερές πόλεις, τη Μέκκα και τη Μεδίνα, το 1658. Έτσι οι Σφακιανοί ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν 5000 γρόσια το χρόνο ως ιερό δώρο και δεν απαλλάσσονταν καθόλου από τον κεφαλικό φόρο, που πλήρωναν όπως όλοι οι ραγιάδες από το 1690 και έπειτα. Για τη φορολογική αυτή ανισότητα οι Σφακιανοί διαμαρτύρονταν συχνά στις τοπικές αρχές, όπως μαρτυρούν τα σχετικά έγγραφα.

Μόνο το 1760 έπειτα από επίμονες παρακλήσεις της Φατμά Χατούν σουλτάνας, εγγονής του σουλτάνου Αχμέτ Γ' που είχε υπό την

προστασία της την επαρχία, εκδόθηκαν ειδικά φερμάνια που ανακούφιζαν τους Σφακιανούς από την επαχθή φορολογία.

Αλλά οι Σφακιανοί από άλλες απόψεις βρίσκονταν σε πολύ πλεονεκτική θέση σε σχέση με τους άλλους Κρητικούς. Η φύση της χώρας δεν επέτρεπε τη συχνή παρουσία Τούρκων και οι Σφακιανοί, πληρώνοντας τους ομολογουμένως επαχθείς φόρους τους, δεν είχαν πρόσθετες οχλήσεις και καταπιέσεις. Πλήρωναν κάποια μορφή ελευθερίας. Περί τα μέσα του 18ου αιώνα σημειώνεται μια σημαντική εξέλιξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή της επαρχίας.

Η στροφή προς τη θάλασσα έβγαλε την επαρχία από τη φυσική απομόνωσή της. Με την επιτόπια ξυλεία οι Σφακιανοί ναυπηγούσαν μικρά πλοία στο Λουτρό και στο Μπρόσγαλο και με αυτά ταξίδευαν σε ολόκληρη τη Μεσόγειο, φτάνοντας και ως τη μακρινή Ρωσία. Σύμφωνα με τις πληροφορίες των κωδικών του Τουρκικού Αρχείου Ηρακλείου, οι Σφακιανοί διέθεταν 40 μεγάλα καράβια.

Η ναυτιλία και το εμπόριό τους προσπόριζαν αρκετά χρήματα και η συνακόλουθη ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας έδινε μια εικόνα ευμάρειας στην ορεινή και άγονη χώρα:

*Είχαν και τα καράβια των,
που τώνε κουβαλούσα,
σαν μπέηδες και πρίτζιπες
εις τα Σφακιά περνούσα...*

Μια εξέχουσα προσωπικότητα στα μέσα του 18ου αιώνα στα Σφακιά ήταν ο Ιωάννης Βλάχος, ο γνωστός Δασκαλογιάννης. Γράφει ο ιστορικός της επαρχίας Σφακιών Γρηγόριος Παπαδοπετράκης:

"Ητο δε κατά τους χρόνους εκείνους ανήρ τις διάσημος, αρκετά πλούσιος, φιλόπατρις, φιλογενής και εις άκρον φιλελεύθερος, ο εξ Ανωπόλεως Δάσκαλος Ιωάννης, όστις έβλεπε κάλλιον παντός άλλου το σημείον εις ό έμελλε να καταλήξη η κατάσταση αυτή της καταθλι-

Εκατό ακριβώς χρόνια μετά την άλωση του Χάνδακα και την οριστική υποταγή της Κρήτης στον τουρκικό ζυγό (1669) σημειώθηκε στο νησί μας η πρώτη οργανωμένη εξέγερση κατά του τυράννου. Η πρώτη αυτή εκατονταετία της τουρκοκρατίας είναι χωρίς αμφιβολία η σκληρότερη περίοδος της ιστορίας της Κρήτης.

Αποκομμένο το νησί μας από τον υπόλοιπο κόσμο και παραδομένο στην ωμότητα των τοπικών γενίτσαρων, των οποίων η αγριότητα υπήρξε παροιμιώδης και μόνο με εκείνη των γενιτσάρων της Μακεδονίας μπορεί να συγκριθεί, περνά μια περίοδο ατέλειωτου μαρτυρίου. Η περίοδος αυτή είναι και από ιστορική άποψη σκοτεινή, καθώς απουσιάζουν παντελώς γραπτές μαρτυρίες και μόνο οι σποραδικές ειδήσεις των ευρωπαίων περιηγητών μας δίνουν ελάχιστα και αμβίβολης αξίας ιστορικά στοιχεία. Μόνο κατά την τελευταία εικοσαετία, με τις μεταφράσεις των εγγράφων του Τουρκικού Αρχείου Ηρακλείου, οι γνώσεις μας έχουν αρκετά πλουτισθεί με στοιχεία για την οικονομική και κοινωνική κυρίως ιστορία του τόπου.

Κάτω από το φως των νέων αυτών δεδομένων έχουμε αναθεωρήσει πολλές από τις απόψεις των

Αφιέρωμα

Ο Τραγικός ήρωας

Του
Μιχάλη Γρηγοράκη

Για τη Ρωμοσύνη και ιδιαίτερα για μας τους Κρητικούς η θυσία του Δασκαλογιάννη για το ξεσκάβωμα του λαού μας παραμένει το ηρωικότερο και τραγικότερο ιστορικό γεγονός. Παραμένει, αν κι έχουν περάσει διακόσια τριάντα χρόνια, η ηρωικότερη σελίδα της κρητικής ιστορίας. Το πρώτο υπολογισμένο σήκωμα κεφαλιού κατά των Τούρκων και για τούτο το ξεσκάβωμα των Κρητικών ο ιστορικός Γριτσόπουλος στο βιβλίο του "Τα Ορλωφικά" θα γράψει:

Ότι το επαναστατικό κίνημα του 1770 καταλαμβάνει ενδιαφέρουσα θέση στην ιστορία του ΙΗ' αιώνα και κατέχει ιδιαίτερη σημασία στη γενικότερη ιστορία του έθνους μας κατά τους νεωτέρους χρόνους δεν υπάρχει αμφιβολία.

Τέλευε ο Σετέμπρης του 1669 όταν ο Μοροζίνι, ο ενετός διοικητής του νησιού, παράδιδε το Κάστρο στους Τούρκους κι έτσι κι όλη την Κρήτη που από τον Ιούνιο του 1645 την πολιορκούσαν. Την παράδιδε στο νέο κυρίαρχο της Μεσογείου εκτός από τα φρούρια Σούδας, Γραμπουσας και Σπιναλόγγας.

Οι Κρητικοί από τη μια σκλαβιά περνούσαν στην άλλη. Και η νέα σκλαβιά δεν ήταν αλαφρότερη της παλιάς. Με τον καιρό έγινε σκληρότερη. Γι αυτό και το 1692 όταν οι Ενετοί προσπαθούν να πάρουν πίσω την Κρήτη τρέχουν και τους βοηθούν. Μ' αποτυχαίνουν οι Ενετοί, φεύγουν και τώρα όλη η οργή του κατακτητή ξεσπά στον Κρητικό.

Εκατό χρόνια θα περάσουν έτσι. Υστερα η επιθυμία των Ρώσων να κυριαρχήσουν στην Μεσόγειο. Μα έπρεπε να ξεσηκώνονταν οι σκλάβοι χριστιανικοί λαοί. Και για να ξεση-

κώνονταν έπρεπε να βοηθούσαν. Γίνονται κρυφουσυννοήσεις. Σε τούτες είναι κι ο Ιωάννης Βλάχος, άρχοντας караβόκρης από την Ανώπολη των Σφακιών, που γαι τον εφώνασαν οι Σφακιανοί Δασκαλογιάννη!...

Μέσα του άσβηστη φλόγα, ο καημός της λευτεριάς.

Πονούσε να θωρεί την Κρήτη τουρκοκρατούμενη για αυτό κι όλο σχεδίαζε να την ξεσηκώσει.

Η απόφαση των Ρώσων να βοηθήσουν το ξεσκάβωμα τονε χαροποίησε. Πίστεψε πως ήρθε ο προσδοκώμενος χρόνος και τρέχει μεμιάς στην Πελοπόννησο όπου πολλοί προεστοί συννεοούντο με τον Ορλώφ, έναν από τους αρχηγούς του ρωσικού στόλου που κιόλας είχε μπει στη Μεσόγειο. Και αφού βεβαιώθηκε πως η βοήθεια της Ρωσίας θα ερχόταν μόλις επαναστατούσε το νησί, φεύγει και πάει καταχαρούμενος, τον Αύγουστο του 1669, στην Τεργέστη για να προμηθευτεί τα πρώτα αναγκαία μέχρι να ερχόταν η ρωσική βοήθεια.

Γεμάτες μπαρούτια κι ενθουσιασμό οι караβέλες του Δασκαλογιάννη ποδίζουν στα Σφακιά το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου.

Ως να δουν οι Σφακιανοί τα τόσα μπαρουτοτούφεκα κι ως να ακούσουν το μήνυμα πως έρχεται βοήθεια από τη Χριστιανική Ρωσία, ξεσηκώνονται.

Κι αν μουρμουρίζαν μερικοί δυσκολόπιστοι δεν τους πειράζει. Ο Δασκαλογιάννης ο τρανός άρχοντας κι ο σοφός άνθρωπος, δε μπορούσε να 'λεγε ψέματα. Κρεμάστηκαν από τα λόγια του κι έτσι στιβαροί και αγέρωχοι πήραν κάτω το Μάρτη του 770 και δημιούργησαν την Επανάσταση και το θρύλο του Δασκαλογιάννη

Η βάφτιση στη Βίγλα

Του Γ.Μ. Μανουσέλη

Ο Δασκαλογιάννης σκηνοθέτησε τη "Βάφτιση της Βίγλας" που αγνοούν οι ιστορικοί μα θυμάται ο λαός, για να συναντηθεί με τους πρώτους των Σφακιών να δοκιμάσει το κουράγιο και το φρόνημά των. Ας γυρίσουμε, λοιπόν, να τους βρούμε εκεί στο Μιτάτο του Μπαντζελιού.

- Καλώς ορίσατε καπεταναίοι φώναξε ο τυροκόμος και γελούσαν τ' αυτιά του κι έδειχνε τα πέτρινα πεζούλια και καλούσε τους ξένους του να καθίσουν.

Ο δάσκαλος χαιρέτησε έναν έναν τους καλεσμένους. Στάθηκε μια στιγμή παραπάνω στο

Μανούσακα, τον τραχύ φίλο του και τον κοίταξε στα σκοτεινά μάτια.

Μα ο Μανούσακας έβλεπε τη Δασκαλογιαννοπούλα να παιζογελά με τα παληκάρια και βαροκαρδίσει. Παραπέρα καθόταν και ο συνετός Βουρδουμπάς, ο χούρδος, ο Σκορδίλης, ο Βολούδης από τα Σφακιά και ο Μώρος από το Ασκύφου. Εκατσαν οι άντρες στα πετροπέζουλα κι έβγαλαν τα κομπολόγια τους.

Ο δάσκαλος τους χαιρόταν. Ήσαν άντρες απροσκόνητοι, γεμάτη μπαρούτι η καρδιά των κι ένοιωθε σαν τον πυρπολητή να ξεκινά με τούτα τα θεριά να κάψει την Τουρκιά. Να κάψει και να καεί. Το μικρό ξέφυγε από τη φασκιά του και καβρούλιζε χάρω στο πλακόστρωτο.

Χαίριζε ο δάσκαλος το κεφαλάκι του και του

είπε "Ε καλορίζικο. Εσύ μπορεί να τη δεις την Ελευθερία". Αυτή η τελευταία λέξη βγήκε σιγά-σιγά από το στόμα του και μπήκε και τρύπησε τις ψυχές των άλλων. Γύρισε και είδε τα πρόσωπα που ξάναψαν μίαν αστραπή. Αφησε να γίνει σιωπή πάλι για λίγο κι ύστερα αναστέναξε...

- Μα λέτε τίβοτ'τσι παληκάρια; Ανε βουβαθούμε, ώρα πολλή θ' ακουστεί ο πόνος του Χριστιανού από το Κατωμέρι. Μπορεί και οι φωνές των αγάδων ν' ακουστούν. Μιλάτε μην έρθει βορινος αέρας να χαλάσει την καρδιά μας.

Ολοι γύρισαν αθέλητα τα κεφάλια βορεινά κατά τα Χανιά και σώπασαν.

Ο Πρωτόπαπας έβγαλε το κουκούλι του το στριψε στα χέρια και είπε. Μαγάρι να μην έχουμε κι εμείς τα ίδια. Στα χέρια μας είναι.

Τα Σφακιά ως τώρα δεν γνώρισαν Τούρκο. Πληρώνομε μια χουφτέ γρόσια πότε πότε και περνούμε καλά.

- Αλλοίμονό μας πρόφτασε ο Δάσκαλος. Ελόγου σου Πρωτόπαπα δεν μπορείς να φχαριστηθείς το φαγητό που σου ετοιμάζει η πρεσβυτέρα α δε πέψεις ένα πινάκι και του γείτονα σου τον κουτσό το Ροδίτη. Ναίσκε.

Πως να τη χαρούμε εμείς τη λευτεριά αφού πίσω απ' αυτά τα βουνά σφάζουσι και βασανίζουνε οι αγάδες; Υστερα κατέχομε ίντα θα πάθουμε εμείς αύριο;

Ο Μανούσακας που ως τότε καθόταν στη ρίζα ενός πρίνου σήκωσε τη χερούκλα του και είπε με τη βαριά δωρική προφορά του.: Οι άντρες δεν κρώθουμε. Πάρε αναπνοή και πες μας ότι έεις να μας πεις να ξεγνοιάσομε.

Ο Δάσκαλος κοκκίνησε. Σκληρό καρύδι τούτος ο συνανάθροφός μου ο Μανούσακας. Ούλες τις ώρες αγρυπνά.

- Ελευθερία ή θάνατος είναι ο πρώτος μου λόγος.

Το Μόσκοβο θα φέρω είναι ο άλλος, να τα συντράμει τα Σφακιά τσοι Τούρκους να ζυγώνει και θέλω τη βουλή των μεγάλων καπετάνιων.

- Εγώ στο πλευρό σου Δάσκαλε, ακούστηκε μια φωνή μέσα από τα κατσοπρίνια. Φάνηκε η κορφή του Κούτσουπα που ανηφόριζε από τα πλάγια.

- Ευχαριστώ αδέλφι Κούτσουπα, είπε ο Δάσκαλος.

Ο Μανούσακας κατέβασε το κεφαλομάντηλό του. Σημάδι πως δεν ήθελε τίποτα να πει. Πήρε σειρά ο Γιωργάκης.

- Ο Ξαδελφός μου ο Μανούσακας φταίει. Δεν άφησε το δάσκαλο να μας πει...

Τώρα φέρε νερό Νταμουλή να πιούμε και να πλυθούμε, να φέρει και ο Μπαντζελιός ότι έχει να μας κεράσει. Να βάλει ο Πρωτόπαπας το ευλογητός να βαφτίσομε το κοπέλι. Λόγος πολέμου είν' αυτός δεν είναι παιγνίδι...

Μπήκε βγήκε ο Μπαντζελιός και ξωπίσω του ο Πέτσας ο Νταμουλής. Εφεραν νερό των καπετάνιων να πλυθούν και έστρωσαν στα κέτρινα τραπέζια μυζήθρα, κρέας βραστό, ίσα-ίσα μια μπουκιά στον καθένα για να σταθεί η ψυχή τους. Εβαλαν και μια φλάσκα κρασί. Αποφανίστηκαν...

Πάνω στην ώρα ακούστηκαν πέτρες να κυλούν και ήτο ο Μπουνάτος. - Αργησα να ρθω σύντεκνε μια ώρα μα ήρθα με το μεζέ μου. Ηρθε ο ψηλόλιγνος Ξανθός νέος κι απόθεσε ένα σκοτωμένο αγρίμι στα πόδια του Δασκαλογιάννη.

- Για σένα κοπελιά είπε στη Μαρά, να μην είμου αν δε φέρω ένα ζωντανό αγριμάκι να το μερώσεις.

- Αλήθεια; Πότες; πότες;

- Ο Μπουνάτος φώναξε-χαιρετώ τα καντούνια των Σφακιά χαιρετώ τον Πρωτόπαπα, το Δάσκαλο το Γιάννη τον Πώλο καπετάνιο του πέλαγου...

Ο Μάρκος ο γιος του Γιωργάκη έγδερνε το αγρίμι και του φώναξε ο Μπουνάτος ότι το γδέρνει κλέφτικα.

- Ίντα κάνω κι άλλη δουλειά; Ο Ιμπραήμ Αληδάκης το ξέρει Αυτός ο Αληδάκης απόγονος Ενετού Εξωμότη έμενε στον Εμπρόνερο.

Ήταν ο μεγαλύτερος κτηνοτρόφος και είχε

Προτομή του Δασκαλογιάννη στην Ανώπολη Σφακίων

εικοσιτέσσερα μιτάτα στην αράδα από τη Ροδαρέ του Καλλικράτη, τον Πόρο του Μαντήλη ως τα βουνά που είναι πάνω από τη Σούδα. Παλιός εχθρός των Σφακιανών, καβγάδιζε κάθε τόσο μαζί τους ώσπου φαγε την κεφαλή του, ώσπου τίναξαν κι αυτόν και τον πύργο του στον αέρα. Ας είναι...

Ο Πρωτόπαπας ζήτησε το σακούλι του και ετοιμάστηκαν για τη βάφτιση. Πως θα βγάλουμε το όνομά του; Γη Πόλο, γη Μανούσο γη στο γέροντο διάολο φώναξε ένας... Εγδυσαν το παιδί και τρόμαξε όταν το βάλανε μέσα στο νερό, στο αρμεγάρι, που ήτο κολυμπήθρα. Καλορίζικο... να ζήσει λεύτερο!...

Καθίσαν να τρώνε και να πίνουνε πάνω στο πετροτράπεζο. Σε λίγο άρχισαν το τραγούδι. "Αποβαφτίστη το παιδί κι έγινε χριστιανάκι"...

Κείνη την στιγμή έφτασε ένας από το σώμα των Δαιμόνων. Ήθελε να μιλήσει στον αρχηγό του τον Γεωργακό Μάρκο τον αρχηγό των Δαιμόνων των νυχτοπολεμιστών, τον Σεϊτάν-λαρρείσι όπως τον έλεγαν οι τούρκοι, με φόβο, και το σώμα του Σεϊτάν Τακίμι.

Απλωσε τη χερούκλα του ο Μανούσακας και του λέει: Κάτσε να μας πεις τα χαμπάρια.

"Μόλις βράδιασε οι Μπάντρηδες οι αγάδες του φρε αναζητούσαν τα βόδια και τα πρόβα-

τά των.

- Οι Αποκορωνιώτες είναι έτοιμοι να ξεσηκωθούν..."

Ο Δάσκαλος πετάχτηκε στη μέση και με ήσυχη φωνή τους είπε: "Να ζήσει το κοπέλι ο Μανούσος".

Η βάφτιση τέλειωσε και θα πάμε στα σπίτια μας στα βουνά μας. Τουφέκια έχουμε ν' αρχίσουμε τον πόλεμο. Θα βρούμε και καινούρια... χαιρετίστηκαν βιαστικά:

Ελευθερία ή θάνατος... Έτσι τελείωσε η βάφτιση στη Βίγλα...

ΝΙΚΟΥ ΑΓΓΕΛΗ

ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

Κείμενο:
Μικρό
διήγημα
από το βιβλίο
Νικ. Αγγελή
"Δασκαλογιάννης"

1942